

Stolphål och härdar vid Lunda gård

Särskild arkeologisk utredning

Lunda gård
Badelunda socken
Västmanland

Joakim Kjellberg

Lisa Skanser

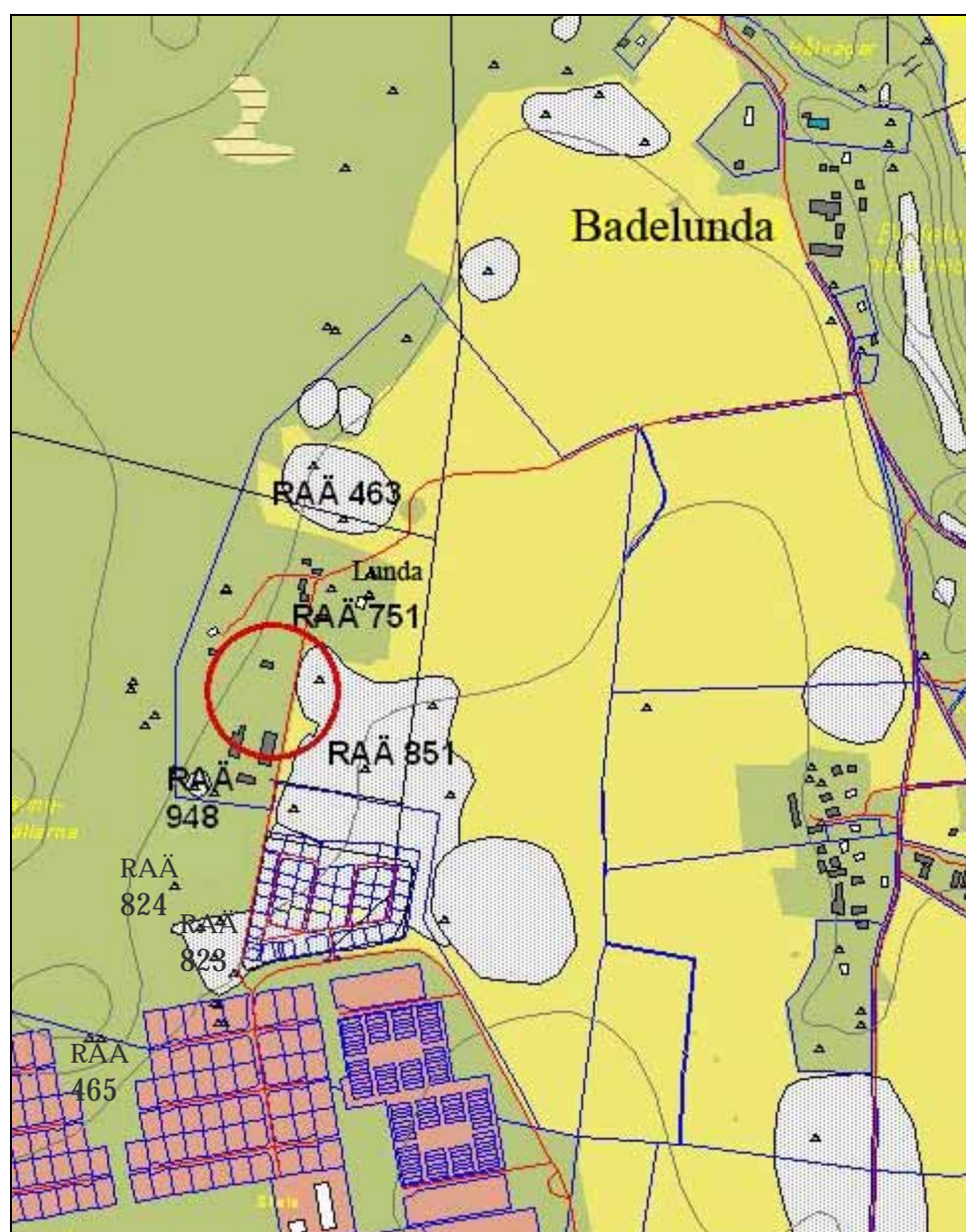
Innehållsförteckning

Inledning	1
Topografi.....	2
Fornlämningsmiljö.....	2
Målsättning och metod.....	3
Undersökningsresultat.....	4
Tolkning.....	5
Sammanfattning.....	5
Referenser.....	6
Kart- och arkivmaterial	6
Litteratur.....	6
Tekniska och administrativa uppgifter	6
BILAGOR:.....	7
Bilaga 1. Vedartsanalys	7
Bilaga 2. C ¹⁴ - analys.....	8
Bilaga 3. Karta	9
Bilaga 4. Schakttabell.....	10
Bilaga 5. Anläggningstabell.....	10
Bilaga 6. ¹⁴ C-analyser.....	12

Inledning

En särskild arkeologisk utredning genomfördes sommaren 2005 vid Lunda gård, Badelunda socken i Västerås nordöstra utkant. Anledningen var planerad nybyggnation av bostadshus inom lantbruksfastigheten. Arbetsområdet uppgick till cirka 3500 m². Utredningen motiverades av närheten till flera kända fornlämningar. Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län vilken även bekostade arbetet. Joakim Kjellberg ansvarade för projektet och fältarbetet, Lisa Skanser har slutfört rapportarbetet.

Utredningen genomfördes i Västmanlands läns museums regi. Sedermera har läns museets arkeologer övergått till Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen som sammanställt rapporten.

Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:10 000.

Topografi

Undersökningsområdet är beläget på den västra sidan av dalgången väster om Badelundaåsen på cirka 35 m ö h. Inom undersökningsytan fanns en svag terrassering i områdets nordvästra kant. Den omgavs av delvis övertorvad berg i dager.

Fornlämningsmiljö

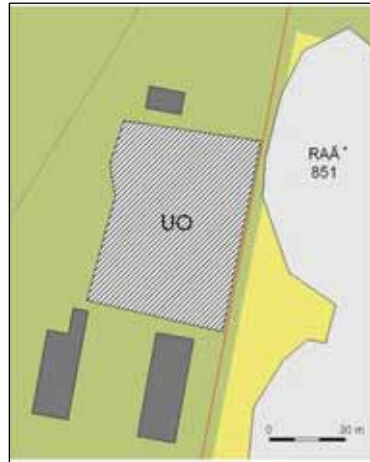
Undersökningsområdet omges på samtliga sidor av en rik och varierad fornlämningsmiljö med bland annat skärvstenshögar, skålgropslokaler och gravfält med dateringar från neolitikum till sen vikingatid. Söder om undersökningsytan finns två registrerade fornlämningar RAÄ 823 och 824 vilka utgörs av en skärvstenshög och en stensättning. Ett röse och en älvkvarnsyta är belägen ännu något söder därom, RAÄ 465. Nordöst om undersökningsytan är RAÄ 751 belägen vilken utgörs av två osäkra stensättningar och en 9 meter lång stensträng vilka är belägna inom Lunda bytomt. Norr därom finns RAÄ 463 vilken innefattar gravar, 5 högar och ett 15-tal stensättningar samt en boplats. I anslutning till boplatsen har lösfynd av kvarts och skärvsten gjorts i åkern.

Riksantikvarieämbetet utförde en särskild utredning år 1989 i området som omger den nu aktuella undersökningsytan. Inom utredningen företogs en fördjupad genomgång av de skriftliga källorna och det äldre kartmaterialet gällande Lunda. Utredningen konstaterade att det äldsta belägget för Lunda är daterat 1345 och 1371 omnämns två personer på Lunda. Det äldsta omnämmandet av byn Lunda dateras till 1498 och under 1500-tal omnämns 3 gårdar i byn. De skriftliga källorna visar att Lunda utgjorts av en by med normalstora gårdar åtminstone från och med 1439 och framgent till 1569 (Svedberg 1996:7ff). Två avritningar av äldre kartmaterial visar att de inritade hussymbolerna är belägna strax nord-nordöst om den nuvarande undersökningsytan vilken angränsar till den äldre bytomten. Undersökningsytan är till största delen belägen på den äldre byns åker- och betesmarker. Inom ramen för utredningen som genomfördes år 1989 sökschaktades det i den angränsande åkern och en förhistorisk boplats, RAÄ 851:3 kunde konstateras. Den ligger omedelbart öster om den nu aktuella ytan inom vilken inga sökschakt upptogs vid den utredningen.

1990 utfördes en större arkeologisk undersökning av en äldre järnåldersboplats, RAÄ 851:1, sydost om undersökningsområdet. Bland annat undersöktes 8 treskeppiga långhus, 3 små fyrstolpshus och 5 brunnar vilka huvudsakligen daterats till mellan 200 f.kr – 200 e.kr. (Holm et. Al 1993).

Målsättning och metod

Målsättningen var att utreda om fornlämningar, som ej var kända sedan tidigare eller synliga ovan mark, berördes av arbetsföretaget. För att undvika konflikt med fornlämning kunde ytterligare ytor bli aktuella för schaktning i det fall lämningar skulle påträffas. Medel avsatts för att datera eventuella lämningar. I schakten banades jorden skiktvis ned till anläggningsförande alternativt steril marknivå. Schakten och anläggningarna dokumenterades.

Figur 2. Undersökningsområdet. Utdrag ur digitala fastighetskartan. Skala 1:3000

Undersökningsresultat

Totalt drogs 23 schakt med grävmaskin försedd med en 1,4 meter bred planskopa. Längden på schakten varierade mellan 3 och 7 meter. Fyra av schakten togs upp på den terrassering som fanns i områdets nordvästra kant. I bilaga 4 redovisas schakten och på kartan i figur 3 framgår det var schakten dragits. Boplatsindikationer kunde påvisas på och i anslutning till den svaga terrasseringen i nordväst. Två möjliga skålgropar påträffades även där berget gick i dagen mellan schakt 9 och 10.

Platsen besöktes efter den första dagens inledande schaktning av Markus Hjulhammar och Magnus Elfwendahl från Länsstyrelsen och samråd hölls om ärendets fortsättning. Då bestämdes att Joakim Kjellberg tillsammans med lantbrukaren skulle söka en yta fri från arkeologiska indikationer för placering av nybyggnationen. Ytan avsågs att avbanas. Villkoren var att byggnaden ej fick placeras ovan ”terrassen” och att ett avstånd skulle hållas till de framkomna lämningarna. Ett antal av de påträffade anläggningarna skulle undersökas i syfte att bedöma boplatsens karaktär och att datera denna.

Anläggningar undersöktes och två kolprov insamlades för C¹⁴ datering. Kolproven togs ur härdar, A3 och A8, dessa fanns i schakt 2 respektive 10. Proverna lämnades först in för en vedartsanalys, se bilaga 1. Resultatet från C¹⁴ analysen gav datering till 130 – 350 e Kr respektive 120 – 330 e Kr (kalibrerat värde med ett sigma), se bilaga 2. Det vill säga den senare halvan av perioden romersk järnålder. Lämningarna i övrigt bestod av stolphål (av vilka inga samband med en eventuell huskonstruktion kunde påvisas i utredningen), mörkfärgningar och ytterligare härdar. Stolphålen påträffades ovan terrassen emedan härdarna låg placerade i anslutning till denna i slänten. I tabellen i bilaga 5 redovisas de framkomna anläggningarna.

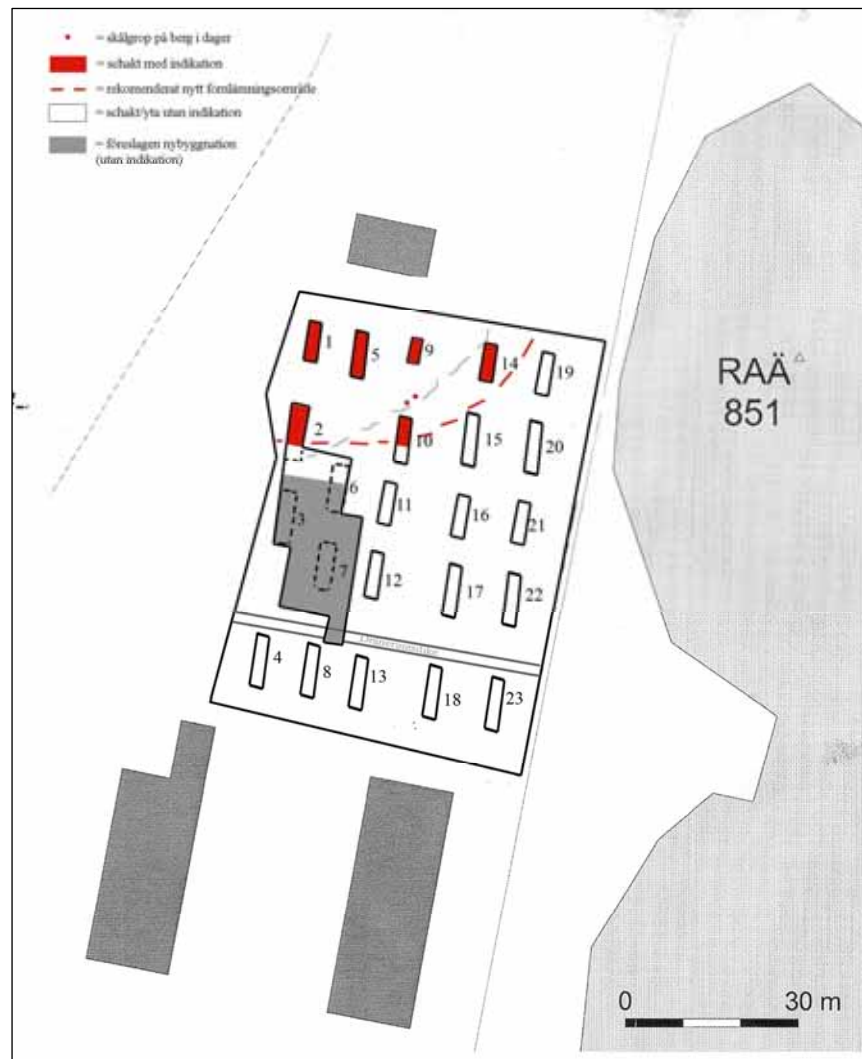
Tillsammans med lantbrukaren stagades så ett område för nybyggnation ut, vilket kom att avbanas med grävmaskin. Byggnadens placering förlades i områdets västra kant ett stycke nedanför ”terrassen”, se figur 3. Placeringen av den planerade byggnaden beräknas vara cirka 15 meter från det rekommenderade fornlämningsområdet och byggnaden kommer i denna del utgöras av ett kallgarage på gjuten platta enligt lantbrukaren. Den närmast angränsande anläggningen var en härd vilken undersöktes och borttogs. Den enda påträffade lämningen inom den totalavbanade ytan var en ca 5 x 7 meter stor och 2 meter djup grop vilken innehöll rikligt av sprängsten och tegel, A18. Gropen snittades med maskin och bedömdes som ett mycket sentida inslag. En mindre yta i anslutning till husets utbredning samt en yta till ett befintligt dräneringsdike, söder om ytan undersöktes för att om möjligt kunna förlägga framtida vatten och avlopp till detta. Inte heller här påträffades några lämningar.

Tolkning

Lämningarna var samtliga av förhistorisk boplatstyp och kan närmast karakteriseras som ett utkantsområde där den förmodade mer centrala delen är belägen nordväst eller väst om den undersökta ytan. Dateringarna visar stor samstämmighet med de som erhöles från den tidigare undersökta boplatzen RAÄ 851 öster om utredningsområdet. Därmed är det rimligt att anta att de nyupptäckta lämningarna tillhör ett och samma boplatskomplex som RAÄ 851.

Sammanfattning

Inför en planerad nybyggnation vid Lunda gård, Badelunda socken, utförde Västmanlands läns museum en särskild utredning. Den föranleddes av närheten till sedan tidigare kända fornlämningar och utfördes i syfte att se om fast fornlämning kunde komma att beröras av byggföretaget. Schaktningen resulterade i att boplatslämningar av förhistorisk boplatstyp lokaliserades. En yta fri från fornlämningar utsågs för byggnationen.

Figur 3. Numrerad schaktplan.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Fornminnesregistret i Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Litteratur

Holm, J, Wilson, L, Aspeborg, H. 1993. Järnåldersbyn vid Stenåldersgatan i Västerås. Riksantikvarieämbetet UV 1993:7. Uppsala

Svedberg, Å. 1996. Arkeologisk utredning och provundersökning. RAÄ 823 och 824. Västerås stad, del av stg 3:69, Badelunda sn, Västmanland. Riksantikvarieämbetet Rapport UV Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr:	060148
Kulturmiljöavdelningens projektnr:	VLM 20-536
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-6701-05
Undersökningsperiod:	Juli 2005
Arkeologtimmar:	24 timmar
Maskintimmar:	24 timmar
Exploateringsyta:	Ca 3500 m ²
Personal:	Joakim Kjellberg
Belägenhet:	Lunda gård
Ekonomisk karta:	11G 2j
Koordinatsystem:	Rt 90
Koordinater:	6612900, 1545670
Höjdsystem:	RH 1970
Inmättningsmetod:	Manuellt
Dokumentationshandlingar:	8 ritfilmsark förvaras i arkivet på Västmanlands läns museum

BILAGOR:

Bilaga 1. Vedartsanalys

VEDLAB
Vedanatomilabbet
Vedlab rapport 0608

Rapport över vedartsanalyser på material från Västmanland, Badelunda sn. Lunda Gård UR 20-536

Uppdragsgivare: Joakim Kjellberg/Västmanlands läns museum

Arbetet omfattar två kolprover från härdar på en förhistorisk boplatz i Badelunda, Västerås. Dateringarna förväntas komma någonstans inom bronsålder – järnålder.

Den ena härden innehöll kol av tall den andra kol från ask. Genom att tall blir äldre än ask så kommer provet från Anl. 8 att ge en säkrare datering.

Analysresultat

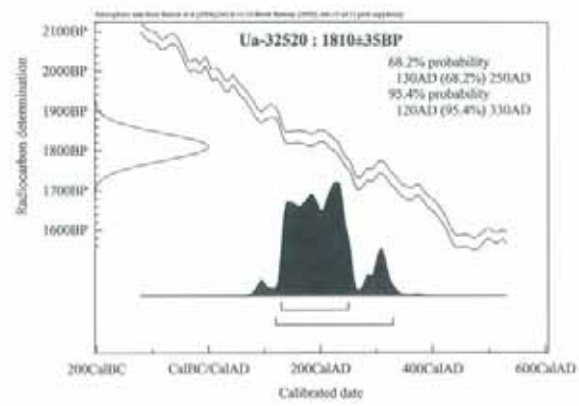
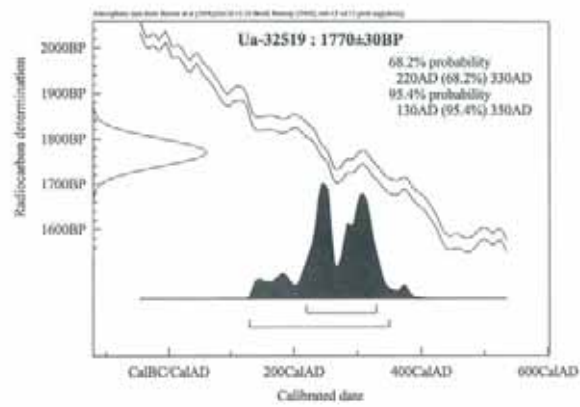
Anl.	ID	Anl- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.
3	1	Härd	3.0g	1.7g 30 bitar	30 bitar tall	Tall
8	2	Härd/ kokgrop	2.9g	1.9g 30 bitar	30 bitar ask	Ask

Tabell över de vid analyserna framkomna trädslagen och deras egenskaper.

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Ask	Fraxinus excelsior	250 år	Näringsrik jord, solig växtplats.	Hård, elastisk och seg. Hjulaxlar, redskap	Viktigt för lövtäckt. Yggdrasil var en ask. Mycket folktro knutet till asken.
Tall	Pinus silvestris	400 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvir- ke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjårbloss, träkol, tjårbrenning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C- vitaminerna. Även som kreatursfoder

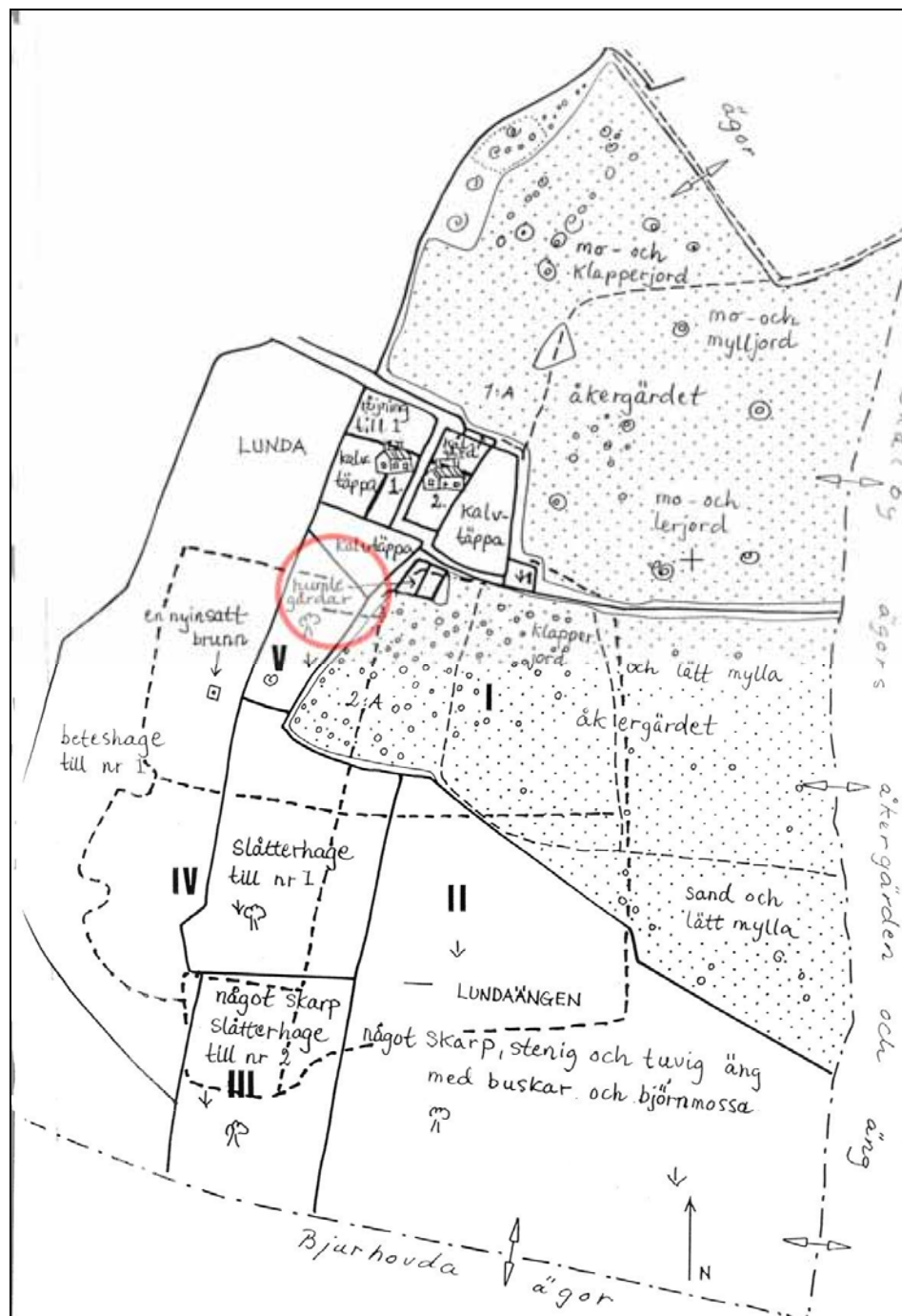
Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Bilaga 2. C¹⁴- analys

Bilaga 3. Karta

Historiskt kartöverlägg från geometrisk karta över Lunda gård daterad 1690 (ur Svedberg 1996). Undersökningsområdet rödmarkerat.

Bilaga 4. Schakttabell

Schakt	Topografi	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	Terrassering	5	0,35	7	Rikligt med sten, 0,10-0,15 m stora	A1	-	Grusig sandig silt
2	Terrassering	6	0,25	8,4	Rikligt med sten, 0,05-0,15 m stora	A2, A3 och A4	-	Sandig silt
3	Plan mark	5	0,25	7	-	-	-	Ljus fin mjäla
4	Plan mark	6	0,40	8,4	Inslag av småsten	-	Tegel	Lerig silt, fläckvis mörk
5	Terrassering	7	0,30	9,8	Rikligt med sten, 0,10-0,15 m stora	A5, A6 och A7	-	Grusig silt
6	Plan mark	6	0,30	8,4	Rikligt med sten, 0,10-0,5 m stora	-	-	Sandig silt
7	Plan mark	5	0,25	7	-	A18	-	Ljus mjäla
8	Plan mark	5	0,35	7	Enstaka röda fläckar	-	-	Lerig silt
9	Terrassering	3	0,20	4,2	Rikligt med sten, 0,10-0,20 m stora	A10	-	Grusig silt
10	Anslutning till terrass	7	0,20	9,8	-	A8 och A9	-	Sandig silt
11	Plan mark	5	0,35	7	Inslag av småsten	-	-	Ljus fin mjäla
12	Plan mark	4	0,35	5,6	-	-	-	Lerig silt
13	Plan mark	6	0,35	8,4	-	-	-	Lerig silt
14	Anslutning till terrass	4	0,25	5,6	Rikligt med småsten	A11	-	Sandig silt
15	Anslutning till terrass	6	0,30	8,4	Rikligt med sten, 0,10-0,20 m stora	A12, A13 och A14	-	Sandig silt
16	Plan mark	5	0,20	7	-	-	-	Sandig silt
17	Plan mark	5,5	0,25	7,7	-	-	-	Ljus fin mjäla
18	Plan mark	5	0,20	7	Sentida dike	-	-	Ljus fin mjäla
19	Plan mark	5	0,30	7	Enstaka sten, 0,20-0,40 m stora	-	-	Lerig silt
20	Plan mark	6	0,30	8,4	-	-	-	Lerig silt
21	Plan mark	7	0,40	9,8	-	-	-	Lerig silt
22	Plan mark	5	0,35	7	-	-	-	Flammig lerig silt
23	Plan mark	5	0,20	7	-	-	-	Ljus fin mjäla

Bilaga 5. Anläggningstabell

Anl. nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Längd	Bredd	Djup	Form i plan och sektion	Schakt
1	Stolphål	Sandig silt, inslag av kol, enstaka sten i ytan		0,50	0,50	0,25	Rund i plan och skålformad i 1 sektion	
2	Härd	Svart sandig silt, kol och rikligt av skärvsten och små sten, 0,02-0,05 m stora		0,60	0,60	0,11	Rund i plan. I sektion flacka 2 nedgrävningskanter och flat botten	
3	Härd	Grov sand med inslag av silt. Rikligt med kol och skärvsten, 0,05-0,15 m stora	Kolprov taget.	1,2	1	0,16	Oregelbunden i plan. Flack och 2 flatbottnad i sektion.	
4	Utgår		Del av A3					
5	Stolphål, ev väggstolpe	Lerig silt med inslag av kol	Lik A6	0,20	0,20	0,06	Rund i plan och skålformad i 5 sektion	
6	Stolphål, ev väggstolpe	Lerig silt med inslag av kol och enstaka små sten	Lik A5	0,30	0,30	0,12	Rund i plan och skålformad i 5 sektion	
7	Utgår		Matjordsrest					
8	Härd/ kokgrop	Svart sotig sandig silt, rikligt med skörbrända stenar och kol. Mer sten i den NV delen.	Bränd lera. Anl består av två gropar grävda intill varandra. Kolprov taget.	1,40	0,80	0,26	Oregelbunden i plan och sektion	10
9	Härd	Sandig silt, rikligt med humus och kol. Enstaka skärvsten		0,60	0,60	0,15	Rund i plan och skålformad i 10 sektion	
10	Mörkfärgning	Sandig silt, inslag av kol och tegel. Sten i ytan	Anl var diffus och är sannolikt sentida	0,80	0,80	0,10	Rundad i plan och flack i sektion	9
11	Stolphål	Lerig silt med inslag av kol och småsten		0,57	0,57	0,28	Rund i plan och skålformad i 14 sektion	
12	Utgår		Matjordsrest					
13	Utgår		Matjordsrest					
14	Utgår		Matjordsrest					
15	Stolphål ?	Sandig silt		0,35	0,35	0,15	Rund i plan och skålformad i ? sektion	
16	Stolphål ?	Sandig silt		0,40	0,40	0,15	Rund i plan och skålformad i ? sektion	
17	Stenlyft?	Homogen brun lerig silt		1,50	1,50	0,20	Näst intill kvadratisk i plan och ?	

Anl. nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Längd	Bredd	Djup	Form i plan och sektion	Schakt
18	Mörkfärgning	Varierande fyllning av sotig silt och kol. Lera och stenkross, tegel, sentida markarbete. Snittades obränt trä och sprängsten	Anl är sannolikt rest efter 4,50 med maskin	4,50	3	1,20	Oregelbunden i plan och sektion	7

Bilaga 6. ¹⁴C-analyser

Lab. nr	Anläggningstyp	¹⁴ C-ålder BP	δ ¹³ C ‰ PDB	Kalibrerad ålder med ett sigma
Ua-32519	Härd	1770±30	-25,4	130 AD – 350 AD
Ua-32520	Härd	1810±35	-23,4	120 AD – 330 AD